

MI VAN VELED, KORTÁRS MAGYAR DRÁMA?

Hiányzó jelen idő a magyar színpadokon

A színházak repertoárja látszólag bővelkedik kortárs magyar színpadi szövegekben, ám igazán jelentős drámai műveket vagy a mai magyar valóságra élesen reflektáló előadásokat nehezen találni köztük. A rendezők többsége szívesebben mesél klasszikus történeteket, minthogy direkt reflexiókat fogalmazzon meg a közéletre. Ha mégis, inkább hoznak létre saját színpadi szövegeket, a drámaírók tollából megszületett színdarabok többsége pedig fiókban marad. Tényleg nagy a szakadék színház és irodalom között? Hogyan reagál a magyar színház a kortárs valóságra? Születnek-e manapság érvényes, időtálló drámai művek? Van-e, kell-e nekünk kortárs magyar dráma? RADNÓTI ZSUZSA dramaturggal, DARIDA VERONIKA esztétával, IMRE ZOLTÁN színház-történésszel és ZÁVADA PÉTER költővel BÍRÓ BENCE beszélgetett.

– Milyen jó élményeik, találkozásaik voltak a közelmúltban a kortárs magyar drámával akár olvasott, akár színpadi formában?

Závada Péter: Sajnos nem láttam az előadást, de olvastam Szilágyi Eszter Anna *A Nyíregyháza utca* című darabját, amit elég izgalmas szövegnek találtam, üdítően hatott rám. Meghökentő volt a költőisége, ami a kortárs magyar előadászövegek esetében nem gyakori.

Darida Veronika: Nekem nagy élmény volt az első találkozás Fekete Ádám dramaturgiájával a *Csoportkép oroszán nélkül* című előadásban. Nagyon szerettem Závada Péter és a k2 Színház *Holdkő* című darabját is.

Radnóti Zsuzsa: Az elmúlt évadban számomra a Mohácsi testvérek–Závada Pál hármas *Egy piaci nap* című előadása az egyik legnagyobb élmény. Más okból, de fontosnak tartom Spiró György *Széljegyet* a Katonában. Závada Péter darabját, a *Je suis Amphitryont* is jelentős írásnak gondolom, és előadása is fontos esemény volt a Trafóban. Említeném még Hajdu Szabolcs *Kálmán-nap*, illetve *Ernelláék Farkaséknál* című darabjait, előadásait. Más-más módokon, de ezen művek mindegyike elmond valami fontosat napjaink magyar valóságáról.

Imre Zoltán: A Mohácsi testvérek, igen, de persze említhetnénk még Téreyt, Székely Csabát és másokat is. Én inkább színházi előadásokat sorolnék: a *Káva* és a *Kerekasztal* színházi nevelési előadásai általában olyan kortárs problémákat érintenek, amelyek alapvetően hiányoznak a közbeszédünkől és a kortárs színházból. Erős volt még a Sajátszínház *Éljen soká Regina!* című előadása, és fontosnak tartom az *Utcaszak* tevékenységét, a *PanoDráma* és a *Katona* dokumentumszínházi

sorozatait is. Hogy ezek drámák lennének-e? Ebben nem vagyok biztos, de talán nem is kell, hogy azok legyenek.

– Hadd tegyek hozzá én is néhány saját élményt: Schilling Árpád utolsó magyarországi rendezései, a Lúzer vagy A harag napja számomra nagyon erős szövegek akár nézve, akár olvasva. Illetve Kelemen Kristóf trafós működését is fontosnak tartom: a Miközben ezt a címet olvassák... és a Magyar akác című előadásait. A fősoroltak alapján megállapíthatjuk, hogy kortárs magyar dráma van, létezik. A kérdés az, hogy milyen mennyiségben és minőségben készülnek ezek a darabok, előadások. De tisztázzuk először a fogalmakat: mit értünk kortárs, illetve kortárs dráma alatt?

I. Z.: Az is kérdés, hogy mitől lesz magyar. Mert magyar nyelven íródik? Az Amerikában élő magyarok előadása magyar? Vagy a külföldön dolgozó magyar rendezők előadásai magyarok? Mi a magyar? Erre a kérdésre mostanság sem egyszerű válaszolni.

Z. P.: Ahogy arra sem, hogy mi a dráma. Elsősorban előadásszövegekről beszélünk, vagy hagyományos értelemben vett könyvdrámákról? Itt húzódik egy markáns törésvonal irodalom és színház között. Születik számos magyar nyelvű dráma, ami nem jut el színpadig. Én azt a köztes álláspontot képviselem, hogy az írási folyamat mindkét oldalról elindulhat, az irodalom és a színházi alkotók felől egyaránt. Mindkét irányból létrejöhet jó előadásszöveg.

– A mai magyar színházban talán az utóbbi a gyakoribb, azaz a rendezők és dramaturgok által létrehívott szövegek. De melyik oldalról érkeznek ma érdekesebb, érvényesebb szövegek és előadások?

I. Z.: Ha az ún. kőszínházi szcénát nézzük, akkor én nem látok sok olyan előadást, amely a kortárs világ problémáival foglalkozna. És most nem arról beszélek, hogy a *Hamletet* előadják kortárs környezetben, áthallásokkal. Egy színházi előadás igazán attól lesz számomra kortárs, hogy a körülötünk lévő világ problémáit ragadja meg. Én úgy érzékelem, hogy a színház egyfajta szórakoztatóiparrá nőtte ki magát, ahol minden nézőnek megteremtik a lehetőséget, mint egy nagyáruházban, hogy azt vegye ki/meg, amit akar. Ebbe belefér a kortárs magyar dráma is persze – egy darab egy évadban, a sutfiában vagy a padláson, s ezzel ezt le is tudtuk. Inkább a függetlenek foglalkoznak kortárs problémákkal, illetve a színházi nevelési vagy a hagyomány felől kevésbé megfogható színházi csoportok.

D. V.: Kérdés, hogy a kortárs magyar színházi szövegeket írók drámaírók-e. Az embernek néha az az érzése, hogy az is bolond, aki drámaíró akar lenni ma Magyarországon. A szerzők nagy része a próza vagy a költészet felől érkezik. Az, hogy valaki csak drámaíró legyen, gyakorlatilag nem létezik. Egy dramaturg–drámaíró párosítás a leginkább elképzelhető, de az már kvázi alkalmazott művészet. Dramaturgként nem vagyunk olyan szabadok, mint drámaíróként, amikor csak az foglalkoztat minket, hogy új formákat hozzunk létre. A kortárs magyar drámaírásból gyakran pont ez az igény hiányzik, hogy új formák szülessenek. Sok érdekes és izgalmas előadást találhatunk, főleg a független színházaknál, melyek napjaink valóságára reflektálnak, de nagyon kevés az olyan szöveg, ami maradandó irodalmi értéket képvisel. Közben azért megjelent egy fiatal generáció, amelyik elkezdett drámát írni: Fekete Ádám, Znajkay Zsófia, Pass Andrea, Bencsik Orsolya, Kovács Viktor és Dominik, Lénárd Róbert. Akad sok izgalmas hang.

– *Ők többnyire, már ha van rá lehetőségük, a saját darabjaikat rendezik.*

I. Z.: Igen, többségükben őket nem drámaíróknak, hanem színházi embereknek tekinteném, akik írnak is. Alapvetően azonban színházban, előadásban gondolkodnak, nem pedig szövegben vagy drámában.

R. Zs.: Mintha egy korszakváltásnál lennénk. Mostanában számomra is Pintér Béla, Mohácsi János, Schilling Árpád vagy Bodó Viktor előadásai voltak az emlékezetesebbek. Átmeneti állapot, remélem. De valóban úgy tűnik, a színpad felől több, a mai valósággal foglalkozó szöveg érkezik, mint a hagyományos irodalom felől. Lehetséges, hogy ez a forma, a gyors reagálás alkotói csapatok teljesítménye alkalmasabb a bizonytalan, állandóan változó társadalmi közeg érzékeltetésére, mint a lassúbb, de sokkal mélyebbre menő, nagyobb összefüggéseket felmutatni képes irodalmi dráma alkotásai. De az elgondolkoztató, hogy az első kategória hamar elenyészik, elfelejtődik, míg az igazi, erős irodalmi szöveg korszakokon át érvényes marad. Spiró Györgyöt én ezért tartom nagyra, mert azt tudja csinálni, amit a nagy drámaírók: megpróbálnak egy ország krónikásai lenni. Az ő darabjain keresztül – a *Csirkefejtől* a *Széljegyig* – pontosan látszik, hogy mi történt ebben az országban az elmúlt évtizedekben. De az irodalmi dráma ma valóban kevesebb értékes újdonsággal szolgál.

– *Mindez talán abból következik, hogy a kortárs színházban megváltozott a szöveg szerepe és helye. Lazábban gondolkozunk a szövegről, a rendezők elsődleges célja már nem a drámaírók „tolmácsolása”, hanem a saját elképzeléseik megvalósítása.*

I. Z.: Míg a 60-as, 70-es években azt gondoltuk, hogy egy előadásban a szöveg hordozza a legfontosabb információkat, a színház meglehetősen szövegcentrikus volt, mára a színház

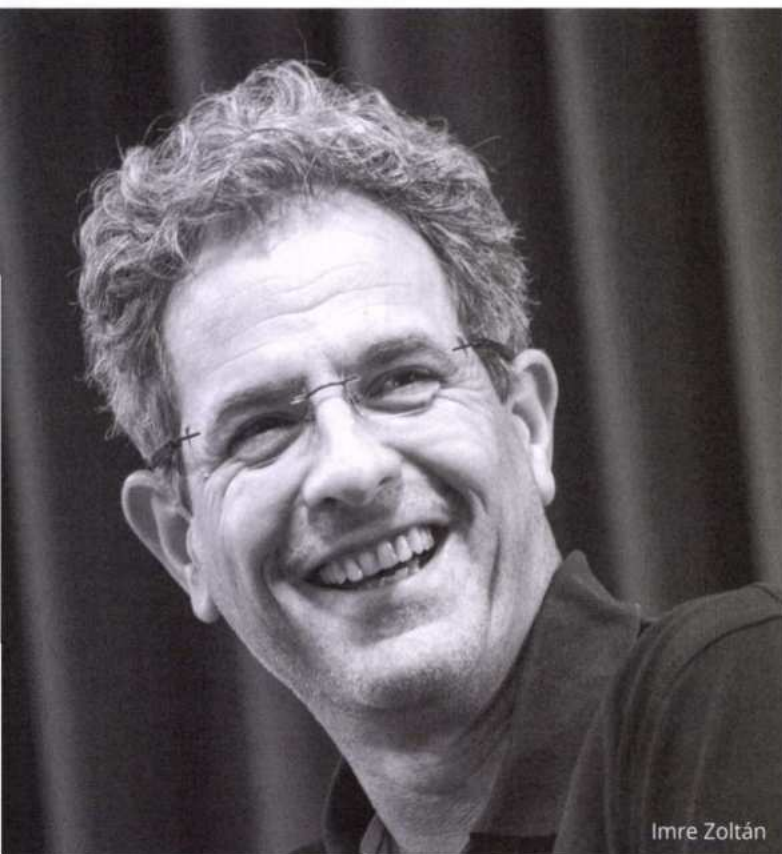
Radnóti Zsuzsa

egyéb elemei ugyanolyan fontossá váltak. Közben a világ is megváltozott. Olyan világban élünk, amelyben a technológia és a vizualitás alapvető, de egyben az is jellemző, hogy általában kevert médiumok vannak, amelyekben a szöveg nem abszolút immár. A színház csak reflektál erre a mindennapi életben bekövetkezett fordulatra és mediális tapasztalatra. Így a szöveg a színházi előadásnak pusztán csak az egyik elemévé vált, miközben egyre fontosabb lett a tér, a test, a mozgás, a látvány, illetve a kortárs mediális technológiák, hiszen a színházban használt jelek többsége vizuális természetű. Hogy a magyar színház mennyiben követi ezt a fordulatot, az persze más kérdés.

Z. P.: Egyáltalán van-e még létjogosultsága egy logocentrikus színházfelfogásnak? Nyugaton a 60-as évektől kezdve beszélhetünk performatív fordulatról. Magyarországon még mindig nagyon szövegcentrikus a színház, noha ez a 90-es évektől fogva talán folyamatosan alakul a rendezői színház térnyerésének köszönhetően. Ugyanakkor azért mondom, hogy köztes pozíciót foglalok el logocentrizmus és performansz között, mert van a posztdramatikus színháznak egy olyan formája is, amely erőteljesen épít a költői szövegekre. Ezek a drámák nem a hagyományos értelemben vett dialógust működtetik, hanem sokkal inkább monologikus vagy polifonikus szövegek. Mintha a performatív színházzal párhuzamosan ezekre is újra lenne igény. A német, francia, angol színházban rengeteg dráma születik, ezek között egyre több a nem dialogikus, nem hagyományos értelemben vett karakterekkel és jellemekkel operáló, alapvetően nem pszichorealista megközelítésű szöveg. Ilyenek például Jelinek, Handke, Koltész vagy Heiner Müller szövegei.

– *Nekünk viszont nem nagyon vannak olyan színdarabjaink, amik ebbe a vonulatba illeszkednének. A színházainkban is a legritkább esetben kerülnek elő az ilyen típusú szövegek.*

R. Zs.: A fő kérdés mindig az, hogy melyik típusú színházi

szöveg tud elmondani valamit arról, hogy mi történik velünk a világban. Valóban megfigyelhető egyfajta polarizációja a szövegnek. De tudnak-e valamilyen egységes képet adni arról, amiben élünk, ami velünk történik? Válaszol-e egyetlen mű is arra, hogy mi történik ma Magyarországon? Várkonyinak volt az emlékezetes mondata: „Az igazán jó színház az, ahol a nézőtér és a színpadon egyazon az idő.”

– Ezzel visszacsatolok az eredeti kérdéshez: mitől kortárs a kortárs dráma? Attól, hogy átfogóan beszél a minket körülvevő világról, vagy elég, ha ad egy szubjektív világlélményt, és nem feltétlenül tör társadalmi vagy történelmi jelentésekre? A *Je suis Amphitryon* talán inkább az utóbbi.

Z. P.: Általános elvárás, hogy a színház reflektáljon az „itt és most”-ra, de szerencsés esetben minden előadás, amelyik itt és most születik, ezt teszi. Én azt gondolom, hogy lényegében megkülönböztethetünk jó dramatikus szöveget és gyengébb dramatikus szöveget. És ez nem ott dől el, hogy foglalkozik-e társadalmi problémákkal. Egy elvont filozófiai okfejtés ugyanúgy lehet érvényes, mint egy dokumentarista szöveg a mélyszegénységben élők helyzetéről. A relevancia kérdése tehát nem a lélektani realizmus felől közelítendő meg, hanem afelől, hogy mi az, ami általában megszólít minket a mában.

R. Zs.: Igen, ezzel egyetértek. Csak az a fontos, hogy szólítsa meg a nézőt az őt körülvevő világgal kapcsolatban. Az *Amphitryon* is megszólít. Hiába a sokszor, sokféleképpen feldozott mitológiai téma, a megszólalás módja annyira mai, hogy teljességgel megérinti az embert. Ez a költői drámának egy különleges, posztmodern megközelítése, ami az egyén identitásválságáról szól.

I. Z.: Régebben azért is volt fontos a dramatikus szöveg, mert a színházi előadásból az volt szinte az egyetlen megmaradó elem. A technológiai változások következtében azonban ma már nemcsak szövegek, hanem teljes színházi előadások is megmaradnak. Újranézhetem videón a Mohácsi testvérek

1996-os kaposvári *Csárdáskirálynőjét* például, s úgy tekinthetek rá, mint egy kortárs előadásra, mert abszolút releváns most is. Én személy szerint nem sajnálom, ha nincsenek kortárs magyar drámák – persze, legyenek, mert van erre igény –, de fontosabb számomra, hogy legyenek kortárs magyar előadások. Nem vagyok szöveg *addict*, így nekem teljesen mindegy, hogy szövegekből vagy vizuális, térbeli, testi és más elemekből, esetleg ezek kombinációjából hoznak létre releváns előadásokat, de azok szóljanak az itt és most fontos társadalmi és/vagy egyéni problémáiról.

– Nem érzik úgy, hogy a szöveg szerepének csökkenésével a szöveggel való munka minősége is romlott?

D. V.: Nem jó tendencia, ha alábecsüljük a szöveget. Gyakran úgy érzem, hogy a szöveggel való munka háttérbe szorul, pedig egy jó dramatikus szöveget létrehozni nehéz feladat. Drámaírást nem lehet tanítani, viszont azt igen, hogyan lehet egy anyagot felfejleszteni úgy, hogy abból jó előadás születessen. Nagyon kevés az olyan drámaírói műhely, illetve fórum, ahol a kész vagy készülöben lévő kortárs drámákat nyilvánosan meg lehetne vitatni.

R. Zs.: Ilyen a Nyílt Fórum, amit a Színházi Dramaturgok Céhe szervez minden évben, és ilyen az Örkény István drámaírói ösztöndíj.

D. V.: Igen, és ott volt az „Add ide a drámád!” sorozat Deres Kornélia és Herczog Noémi szervezésében, vagy a Hübriksz Művek drámaírói műhelye az ELTE Esztétika Tanszékén, de ez még mindig kevés. Pedig nagyon fontos lenne, hogy a kortárs magyar drámát újra „trendivé” tudjuk tenni, főleg az egyetemisták körében. Elengedhetetlen lenne például, hogy fiatal színészek és rendezők foglalkozzanak ezekkel a szövegekkel.

– A Színművészeti Egyetemen vannak is erre törekvések. A Nyíregyháza utcának pont az Ódry Színpadon volt a bemutatója. De valóban kérdés, hogy még ha születnek is minőségi szövegek, azok hogyan kerülnek színpadra. Ehhez kell egy rendező, egy színházigazgató, egy dramaturg, akinek célja, igénye ezeket a darabokat bemutatni. Én azt látom, hogy ezek az írások sokszor nem találják meg a rendezőjüket, ezért fiókban maradnak. Miért? Nem olvasnak eleget a színházi alkotók? Nem érdekli őket a kortárs magyar dráma? Vagy nincsenek igazán jó szövegek?

R. Zs.: Vannak fontos, időtálló drámák az írói asztalfiókokban. Závada Pál *Janka estéi* című, saját regényéből írt műve sokrétű, izgalmas és szembesítő múltkutatás, mégsem került színpadra. Ahogy Spiró *Hello, Doktor Mengelé!*-je, vagy Térey János *A legkisebb jégkorszak* című nagyszabású szatírája sem. Pedig ezekből erős dramaturgiai-rendezői munkával jelentős előadások születhetnének.

– Akkor az említett darabokat miért nem mutatják be? Ezeknek nem nagyszínpadon lenne a helyük? A nézőknek vagy a színházaknak nincs erre igénye?

Z. P.: Én naivan azt gondolnám, hogy ha nem hagyományosan dramatikus a szöveg, az hatalmas szabadságot adhat a dramaturgnak és a rendezőnek. Gyakorlatilag bármit kezhetnek vele.

I. Z.: Kortárs szerzővel dolgozni nem mindig egyszerű... Persze olyan is van, aki azt mondja, hogy csináljanak a szöveggel, amit akarnak. Amikor dramaturgként dolgozom, nincs semmilyen gátlásom, hogy beleírják, kivegyek, átrakjak, idézzenek stb., ha a készülő előadás megkívánja. A végeredmény majd igazol, vagy sem. Ez benne van a pakliban. A Katona József Színházban *A borbély* című előadásunk Tolnai Ottó *Végl(ő)*

adás című szövegéből született. Az eredetileg kb. százhusz szereplőre írt monstre produkciónak szánt darabot nálunk egy ember, a borbély, azaz Bán János játssza a közönséggel. Teljesen szabad kezet kaptunk, máshogy nem is ment volna.

R. Zs.: Ha az író ezt megengedi, akkor abból jó esetben olyan önálló mű születet a színpadon, amit sokszor a szerző is örömmel nyugtáz. Spiró kivétel, ő abszolút ragaszkodik a szövegéhez, egyetlen mondatért is tud harcolni. Írója, dramaturgja, rendezője, színháza válogatja.

D. V.: Ha egy színház vagy társulat beáll egy drámaíró mögé, és évadokon keresztül rendszeresen játssza a darabjait, akkor ez a drámaíró ismertté válik, és lesz rá közönség. A színházakban ma is biztos sikert jelent Háy János, Kárpáti Péter vagy Székely Csaba neve.

I. Z.: Azért mindannyian csodálkoznánk, ha őket a hazai színházak nagyszínpadain lehetne látni. Pedig kellene. A londoni Nemzeti Színházban például abszolút lehet látni kortárs darabokat a nagyszínpadon, a Walesi Nemzeti Színház meg főleg az adott közeggel együttműködve hozza létre kortárs előadásait.

R. Zs.: A nagyszínpadok nézőterén esténként több száz vagy akár ezer ember ül. Azért vannak a stúdiószínházak, a kamaraszínpadok, hogy fokozatosan lehessen bevezetni az új neveket.

I. Z.: A 60-as, 70-es, 80-as években a kortárs magyar dráma a nagyszínpadokon teljesen rendben volt. Tömegek mentek például Örkényre, Németh Lászlóra vagy Illyésre.

R. Zs.: Mert miről beszéltek?

I. Z.: Arról beszéltek, ami a kortársak számára fontos volt, Illyés például Kossuth és Görgey vitáján keresztül. A kőszínházaknak ma is lehetne feladata, hogy a néző ne csak a szóalkotókat meg a klasszikusokra legyen vevő.

R. Zs.: Vagy a Kádár-korszak anomáliáiról beszéltek. Fontos, hogy akkor homogén volt a közönség. A drámaírók olyan témákat tudtak megszólaltatni, amelyekhez a közösség minden egyes tagja tudott kapcsolódni. Egy közérzetről tudtak mesélni, arról, amiben élünk. És történeteik voltak. A *Halleluja*, a *Csirkefej*, a *Deficit*, a *Találkozás* – ezek időtálló művek. De szeretnék mondani valamit a színházak védelmében. Először is vegyük figyelembe, hogy milyen politikai környezetben élünk. Most kicsit úgy beszélgetünk, mintha egy szigeten lenénk, ahol semmi köze nincs egymáshoz a kultúrának és a politikának. Napjainkban olyan környezetet teremt a politika és a kultúrpolitika, amiben szinte lehetetlen ideális körülmények között működni. Egyre több ellenállásba ütközünk. Imre Zoltán és Ring Orsolya *Szigorúan titkos* című könyvében azt lehet olvasni, hogy a 70-es, 80-as években a legfelsőbb kultúrpolitikai szinten ellenőrizték mindenkit, aki a színházakban vagy színházak körül dolgozott. Fontos volt a színház, mert a színházművészek elkezdtek szabadabban beszélni. Volt miről, és tudtak is miről beszélni, Weörestől Örkény Istvánig, Csukától **Eörsin** át Sarkadiig, még ha néha éveket kellett is várni egy-egy bemutató engedélyezésére. Most megint olyan politikai környezetben élünk, ami sok mindenben kezd emlékeztetni azokra az időkre, és amire egyelőre még nincsenek válaszaink.

– *Honnan, kiktől várhatjuk ezeket a válaszokat? Progreszív irányvonalak általában a független színházi szcénában jönnek létre.*

D. V.: Iszonyú kevés olyan műhely vagy közösségi tér van, ami teret enged a kísérletezésnek, ilyenek a Trafó, a Jurányi, a MU Színház. Az itt létrejött előadások között gyakran akadnak fontos produkciók, de játsszák őket két-három alkalom-

Darida Veronika

mal, majd lekerülnek a műsorról, mert át kell adniuk a helyet újabb izgalmas projekteknek. Ideális esetben ezek átkerülhetnének egy másik színpadra. Több játszóhelyre lenne szükség.

I. Z.: A függetlenek nincsenek jó helyzetben, kétségtelen, de én azt is hiányolom, hogy a kőszínházak nyitottabban működjenek. Az, hogy nekem van egy épületem, benne négy játszóhelyem, nem feltétlenül jelenti azt, hogy mindent nekem kell elfoglalom. Miért nem lehet folyamatos a kooperáció akár a kőszínházak között, akár a függetlenekkel?

D. V.: Ha pedig egy független társulat túl akar élni, akkor nagy eséllyel be kell tagozódnia egy kőszínházba. Ez általában olyan kompromisszumokkal jár, amelyek nem mindig vállalhatók. Ahhoz, hogy tényleg fennmaradjon egy független csapat, az kell, hogy rengeteg helyen játsszon, vidéken is csináljon előadásokat, kőszínházakkal működjön együtt, és így pont arra nem jut idő és energia, hogy a saját ötleteit dolgozza ki és fejlessze tovább.

Z. P.: Nehéz elhinni, hogy nincs egyetlenegy színház sem az országban vagy Budapesten, amelyiknek legalább a kamaraszínpadát ne lehetne kinevezni kortárs játszóhelynek. Ha nincs elég magyar mű, akkor lehetne kortárs külföldi daraboknak helyet adni. Ott meg lehetne nézni, hogy mit játszanak ma a német, angol vagy francia színházakban kortárs dráma című szó alatt. Probléma, hogy nem is tudjuk, mi megy külföldön.

D. V.: Külföldön annak is van presztízse, ha kortárs drámaíró az ember. Franciaországban drámaírókból gyakran színházigazgatók lesznek.

– *Magyar darabok külföldön való bemutatására pedig szinte nincs is példa. A közelmúltban voltam egy szimpóziumon Csehországban, ahol a prágai Színházi Intézet egyik munkatársa a kezembe nyomott egy vastag kötetet kortárs cseh darabok angol fordításaival. Magyarországon ettől nagyon távol vagyunk.*

I. Z.: Nemcsak a kortárs drámának nincs fóruma, de kortárs európai színházat sem látunk Magyarországon. Non-

Závada Péter
Fotók: Greskovics András

szensz, hogy ebben az országban a szegedi Thealteren és a MITEM-en kívül nincs számos nemzetközi fesztivál. Ha csak a szomszédos országokban körülnézünk, azt látjuk, hogy kisebb városoknak is izgalmas, nemzetközi színházi fesztiváljaik vannak. Szlovákiában Nyitra, Romániában Kolozsvár és Sepsiszentgyörgy, Szerbiában Szabadka például. Magyarországon nincs ilyen. Ez azt mutatja, hogy a hazai színházi/kulturális közeg nem nagyon nyitott arra, hogy mi történik Európában és a világban. Peter Brook azt írta, hogy a színháznak olyan a nézője, amelyet megérdemel. Ez fordítva is igaz: minden nézőnek olyan a színháza, amelyet megérdemel. A hazai színházban nemcsak a színház konzervatív, de a nézők is azok. Nálunk nagyon ritkán volt olyan időszak, amikor a nézők folyamatosan találkoztak másfajta színházzal, másfajta színházi gondolkodással. Persze minden jelentős kortárs rendezőnek járt előadása Magyarországon – egyszer. A Trafó egyedül képtelen ezen változtatni, mert a közegben nincs folyamatos készítés, ami természetessé tenné ezt a fajta nyitottságot. A filmben, a képzőművészetben, az irodalomban, a zenében van, a színházban nincs. A színházban egy önmagába záródó, főleg önmagával foglalkozó közeget érzékelek.

D. V.: Ráadásul pont a színház az a terület, ami a különböző művészeti ágakat egyesíteni tudná. A kortárs színház a világon mindenhol összművészeti alkotás. Szerintem már az is nagy előrelépés lenne, ha a különböző művészeti intézmények tanulói minél hamarabb kapcsolatba kerülnének egymással, hogy közösen gondolkodjanak, közös projekteket hozzanak létre.

– *Ha izgalmas kortárs magyar drámákat nem is annyira, regényadaptációkat sokkal inkább találunk a színházak repertoárjain. Mikó Csaba, Gáspár Ildikó és még sok kollégánk készít prózaadaptációkat. Ezek saját szövegekké válnak, ha úgy tetszik, kortárs magyar drámákká. Ezek miért népszerűbbek?*

Z. P.: Regényadaptációkat talán kevésbé kockázatos bemutatni. Itt a név is nagyon számít. Nem sokkal, de még mindig többen tudják, hogy ki Günter Grass vagy Thomas Mann, mint azt, ki Székely Csaba. Minél jobban benne van az adott mű a köztudatban, annál kevesebb gond van a jegyeladással.

R. Zs.: Van ennek még egy fontos oka: ezek a regények mind nagy és jó történeteket mesélnek el. A közönségnek és a színháznak is nagyon kell a jó történet. De ebben az is nagyon fontos, hogy a fiatal drámaírók sok színpadi tapasztalatot szerezhettek a regényadaptációk készítése közben.

– *Én úgy látom, a rendezők is inkább mesélnek nagy, klaszikus történeteket, minthogy a saját közérzetükről beszéljenek. Pedig a színház talán a leginkább alkalmas művészeti forma arra, hogy a jelenre reagáljon. És bőven lehetne meríteni történeteket a hétköznapjainkból. Néhány évvel ezelőtt a Katona még élen járt közéleti előadások készítésében: Cigányok, Anamnesis, Illaberek, Az Olaszliszakai, és emlékezetes volt számomra a Bárka Színház East Balkán című előadása is. Azt érzem, mintha ez a direkt reakcióigény mára kikopott volna a színházainkból.*

I. Z.: Mostanság Magyarországon a színház nem közéleti fórum. A fórumjellege a rendszerváltástól napjainkig fokozatosan kikopott. A szórakoztatás, a hétköznapoktól való menekülés, az úgynevezett remény színháza lettek a jellemző irányvonalak. A nézők is ehhez vannak hozzászokva, hozzászoktatva.

Z. P.: Ez összefügghet azzal a tanult tehetetlenséggel, ami a társadalmat is jellemzi. Ezeknek az előadásoknak nincsen valós társadalmi hatásuk. A kőszínházak többnyire még mindig a klasszikus polgári illúziószínház nyomdokain haladnak tovább, és csak a függetleneknél figyelhetőek meg olykor forradalmi törekvések.

– *Mácsai Pál adott nemrég egy interjút, amiben beszél arról, hogy szerinte miért hiányzik a magyar színpadokról a közéleti színház. „Torkig vagyunk a közélettel, ezért százszor jobb mondjuk Csehovval vagy Szép Ernővel foglalkozni: mintha oxigénscapra kötnék az embert. Erről nem eleget szoktak beszélni, pedig kulcsfontosságú a csömör, az állandó harci készenléttel, politikai nyüzsgéssel való telítettség. A felelős, szociálisan érzékeny alkotók is torkig vannak. Meg a nézők is.”*

R. Zs.: Addig van csömörünk, amíg nem akad a kezünkbe fontos tartalmakat közvetítő szöveg, és nem akad egy rendező egy csapattal, aki olyasmit mutat be, amire megint jön a közönség, akár közéleti, akár nem. Arról nem is beszélünk, hogy volt egy csodálatos rendezői generáció, akiket elengedtünk: Schilling, Bodó, Mundruczó, Kovalik, Dömötör András. Ennek a társaságnak kellett volna megújítani a magyar színházat és közönséget. Nagyszerű dolgokat csinálnak, csak legtöbbjük már külföldön.

Z. P.: Van egyfajta kényelem is ebben. Addig van csömörünk, amíg egyáltalán csinálhatunk még színházat. De majd ha már semmilyen színházat nem fogunk tudni csinálni, akkor kénytelenek leszünk reagálni arra, ami történik körülöttünk.

I. Z.: Számomra ez az idézet egyfajta színházi működés legitimációja. Ebben a politikai helyzetben egy színházigazgatónak persze egészen más a felelőssége, mint az egyes alkotóknak vagy éppen nekem. Lehet, hogy ha én ülnek ott, én sem mondanék mást. Valójában ez megint az a játék, amiről a *Szigorúan titkos* című könyvünkben számos dokumentum található: az összekacsintós, a sorok között utalगतós színház. Nekem azonban ez egyszer már megvolt, s nem szeretném megint átélni.